

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КУШНІР АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338.22.021.1
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ: ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

А. В. КУШНІР

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:

ДАНКЕВИЧ Віталій Євгенович

(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **КУШНІР Андрій Вікторович**

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

« ____ » грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ **КУШНІР Андрій Вікторович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Кушнір А.В. Міжнародна політика забезпечення національної безпеки: енергетичний аспект. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”. Поліський національний університет, Житомир, 2022 р.

Кваліфікаційна робота присвячена вирішенню важливої та гострої проблеми формування політики забезпечення національної безпеки: енергетичний аспект в умовах сучасних глобальних викликів, ключовим з яких є російська агресія.

Обґрунтовано, що основною загрозою сучасному стану енергетичної безпеки є надмірна залежність від зовнішніх монопольних поставок природного газу, нафти, ядерного палива, виробничого обладнання, матеріалів і послуг для ПЕК.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у створенні ефективних механізмів досягнення енергетичної безпеки країни шляхом попередження та уникнення загроз дефіциту енергетичних потреб економічно доступними паливно-енергетичними джерелами належної якості за звичайних умов і в надзвичайних ситуаціях, ситуації, а також від загрози порушення стабільності поставок паливно-енергетичних джерел і з мінімальним негативним впливом на довкілля.

Сучасні виклики, у тому числі й у сфері енергетики, вимагають корекції діяльності НАТО з метою забезпечення стану безпеки в галузях, які суттєво впливають на рівень обороноздатності держав-членів. Це означає, що саме зараз відбувається трансформація політики безпеки міжнародних організацій, яка включає переорієнтацію (або доповнення) цілей їх діяльності, розширення набору методів і розвиток відповідної правової регламентації.

Ключові слова: публічне адміністрування, національна безпека, російська агресія, глобальні виклики, стратегія національної безпеки, енергетична безпека.

SUMMARY

Kushnir A.V. International policy of ensuring national security: energy aspect.
- Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public management and administration". Polis National University, Zhytomyr, 2022

The qualification work is devoted to the solution of an important and acute problem of the formation of the national security policy: the energy aspect in the conditions of modern global challenges, the key of which is Russian aggression.

It is substantiated that the main threat to the current state of energy security is excessive dependence on external monopolistic supplies of natural gas, oil, nuclear fuel, production equipment, materials and services for PEC.

Prospects for further research in this direction are to create effective mechanisms for achieving the country's energy security by preventing and avoiding threats of shortage of energy needs with economically available fuel and energy sources of appropriate quality under normal conditions and in emergency situations. situation, as well as from the threat of disrupting the stability of supplies of fuel and energy sources and with minimal negative impact on the environment.

Modern challenges, including in the field of energy, require the correction of NATO's activities in order to ensure the state of security in sectors that significantly affect the level of defense capabilities of member states. This means that the transformation of the security policy of international organizations is taking place right now, which includes the reorientation (or addition) of the goals of their activities, the expansion of the set of methods and the development of appropriate legal regulations.

Keywords: public administration, national security, Russian aggression, global challenges, national security strategy, energy security.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1. Поняття та сутність міжнародної політики забезпечення національної безпеки	8
1.2. Зміст та цілі міжнародної політики забезпечення національної безпеки	11
1.3. Особливості міжнародної політики забезпечення національної безпеки	13
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА	17
2.1. Поняття та сутність міжнародної енергетичної безпеки	17
2.2. Трансформація політики міжнародних організацій ЄС та НАТО з метою забезпечення енергетичної безпеки держав-членів	20
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	26
3.1. Напрями вдосконалення міжнародної політики забезпечення безпеки особистості	26
3.2. Напрями вдосконалення міжнародної політики безпеки суспільства	27
3.3. Особливості вдосконалення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави	30
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародна та національна безпека розвивається під впливом багатьох факторів, що особливо помітно в епоху глобалізаційних процесів.

Енергетика є ключовим сектором для багатьох країн світу з економічної, соціальної та політичної точки зору. Наприкінці ХХ століття взаємодія в енергетичному секторі значно посилилася, особливо після криз, які спричинили серйозні потрясіння у світовій економіці. Прагнення вирішити ці проблеми призвело до значної активізації міжнародної енергетичної політики в глобальному та регіональному масштабі.

Інтернаціоналізація та глобалізація енергетики як галузі, а також посилення взаємної енергетичної залежності більшості країн все більше підтверджує тезу про те, що неможливо забезпечити національну енергетичну безпеку самостійно, що призвело до розуміння необхідності забезпечення міжнародної енергетичної безпеки на регіональному та глобальному рівнях[5].

Загальні питання безпеки висвітлювали в своїх працях В.Ф. Антипенко, О.В. Беглий, І.І. Лукашук, А.В. Назаренко, Л.Д. Тимченко та ін. Міжнародно-правові проблеми забезпечення глобальної безпеки на сучасному етапі вивчала Н.М. Ємельянова. Французький економіст Ж. Сапір, окрім суто економічного, звертає увагу на технічний аспект проблеми енергетичної безпеки. В. Бартушка, В. Ланг розглядають наслідки переходу на альтернативні джерела енергії, можливі наслідки як позитивні, так і негативні для держав-членів НАТО.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження міжнародної політики забезпечення національної безпеки в енергетичному аспекті, та виявлення шляхів вдосконалення такої політики.

Поставлена мета зумовила постановку наступних завдань:

- визначити поняття та сутність міжнародної політики забезпечення національної безпеки;

- описати зміст та цілі міжнародної політики забезпечення національної безпеки;
- з'ясувати особливості міжнародної політики забезпечення національної безпеки;
- охарактеризувати поняття міжнародної енергетичної безпеки;
- розкрити питання трансформації політики міжнародних організацій ЄС та НАТО з метою забезпечення енергетичної безпеки держав-членів;
- окреслити напрямки вдосконалення міжнародної політики забезпечення безпеки особистості;
- дослідити напрямки вдосконалення міжнародної політики безпеки суспільства
- дати характеристику особливостям вдосконалення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави.

Об'єктом дослідження є міжнародна політика забезпечення національної безпеки.

Предметом дослідження є міжнародна енергетична безпека та політика її забезпечення та вдосконалення.

Методи дослідження. Дослідження здійснено з використанням як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Обсяг та предмет їх використання залежали від мети кожного етапу дослідження. В основу методології дослідження покладено такі загальнонаукові методи: діалектичний метод; метод прогнозування, аналітичний та інші. У дослідженні були також використані такі спеціально-наукові методи: структурно-функціональний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, семіотичний, структурний, системний, тощо.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 40 найменувань на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та сутність міжнародної політики забезпечення національної безпеки

Архітектура системи міжнародних відносин, побудована в середині ХХ століття, передбачала, що провідну роль у питаннях гарантування миру, запобігання конфліктам та їх розв'язання відіграватимуть транснаціональні суб'єкти та міжнародні організації з відповідними повноваженнями.

У період з 1991 по 2014 роки Україна також покладала значні надії на міждержавні організації та міжнародні угоди в питаннях гарантування миру та стабільності на своїй території. Ці положення увійшли до Закону України «Про основи національної безпеки» та Воєнної доктрини України. Зокрема, у редакції Закону України «Про основи національної безпеки України», який діяв з 2003 по 2018 рік, одним із принципів забезпечення національної безпеки України було визначено «використання в інтересах України міждержавних систем і механізмів міжнародної колективної безпеки» [1, с. 3-8].

Наразі діє Стратегія державної безпеки, схвалена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року №. 56/2022 [2]. Стратегія забезпечення державної безпеки визначає реальні та потенційні загрози безпеці держави України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки та є основою для планування та реалізації політики у сфері державної безпеки.

Забезпечення безпеки є однією з центральних функцій держави, яка реалізується через систему забезпечення національної безпеки. Остання є інституційним механізмом регулювання, яка підтримує стабільність і безпеку суспільства, створює комплекс умов для реалізації життєво важливих національних інтересів і мінімізує існуючі загрози.

Національна безпека України – комплекс законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на постійну захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і довкілля та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [4, с. 125-129].

Система забезпечення національної безпеки – це сукупність взаємодіючих суб'єктів національної безпеки, сил, засобів, методів, факторів, цілеспрямованих дій, які гарантують збереження та зміцнення національних цінностей, захист і поступальний розвиток національних інтересів шляхом раннього виявлення, запобігання, локалізації, нейтралізації та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз, а також забезпечення ефективного функціонування самої системи національної безпеки та її складових.

Об'єкти національної безпеки – це явища, процеси, відносини, які потребують охорони та збереження. Водночас об'єктом національної безпеки також може бути особа, суспільство, держава. Суб'єктами, які повинні вживати

необхідних заходів безпеки, є держава (у формі уповноважених органів), громадяни, суспільство, підприємства, організації тощо.

Якщо ми системно міркуємо про забезпечення національної стабільності, то бачимо, що суб'єкти національної стабільності та суб'єкти національної безпеки є одними і тими ж (держава, суспільство, особа, організація тощо), а увага зосереджується на існуючих та потенційно можливих явищах, тенденціях та факторах, що перешкоджають збереженню та зміцненню національних цінностей та ефективній реалізації національних інтересів у всіх сферах державного управління, тобто загрози національній безпеці будь-якого характеру.

На практиці суб'єкти національної безпеки повинні вчасно виявляти загрози та небезпеки, вживати заходів щодо їх запобігання та протистояти та долати наслідки. Якщо об'єкт національної безпеки буде знищено, то мета відповідної системи не буде досягнута і сама по собі виявиться неефективною.

Міжнародна політика забезпечення національної безпеки — це діяльність і взаємодія держав, а також інших міжнародних організацій на міжнародному полі у сфері захисту прав та інтересів держави, які потребують захисту [5, с. 45-52].

Отже, метою забезпечення національної безпеки (а відповідно і її системи) у загальному вигляді є відсутність загроз і небезпек або захист від них. Міжнародна політика ставить перед собою завдання створення сприятливих міжнародних умов для успішної реалізації всіма державами своїх внутрішньополітичних цілей і завдань. Однією з характерних рис сучасної міжнародної системи стала транснаціоналізація міжнародних відносин яка характеризується активізацією діяльності недержавних гравців в межах кордонів двох і більше держав.

1.2. Зміст та цілі міжнародної політики забезпечення національної безпеки

Функції державної політики, процесу забезпечення національної безпеки – це цілеспрямовані, організаційні, координаційні та регулюючі впливи суб'єктів управління державною безпекою національної безпеки, які спрямовані на реалізацію національних інтересів. Вони мають регулювати ці сфери життєдіяльності суспільства і держави. Їх головна мета – створити належні умови для розвитку особистості, поступу суспільства і держави, а також нейтралізувати загрозу послаблення спроможності держави реалізовувати національні інтереси на міжнародній арені. Варто зазначити, що специфіка визначених функцій полягає також у тому, що виявлення та нейтралізація загроз національним інтересам передбачає використання спеціально створених сил і засобів, насамперед збройних сил, спецслужб, правоохоронних органів та ін. тому їх реалізація може мати «насильницький» і примусовий характер [6, с. 77-82].

Головною метою політики національної безпеки є формування зовнішнього середовища, яке має сприяти внутрішньому розвитку країни. Кінцевою умовою її досягнення є збереження миру, мирне вирішення всіх міжнародних проблем і конфліктів [7, с. 5-17].

Якщо розглядати зовнішньополітичну складову національної безпеки, то одним із найважливіших її елементів є задоволення державою своїх національних інтересів на трьох основних рівнях:

- глобальному, що передбачає її активну і повноцінну участь у розбудові системи міжнародної безпеки з об'єктивним і адекватним врахуванням місця розташування, ролі, потреб і ресурсного потенціалу держави;
- регіональному, що забезпечує стабільність і безпеку України, її участь у військово-політичних чи державних союзах, у регіональному та міжнародному співробітництві;

– субрегіональному, який враховує тенденції розвитку комплексного взаємовигідного співробітництва з найближчим оточенням, організації зон вільної торгівлі, транскордонного співробітництва та інших форм співробітництва [8, с. 88-104].

Для реалізації політики національної безпеки держава використовує всі наявні в її розпорядженні засоби - політичні, економічні, правові, військові, організаційні та інші, на основі яких послідовно реалізуються принципи національної безпеки з урахуванням необхідного відокремлення відповідних повноважень та забезпечення координації законодавчої діяльності органів виконавчої та судової влади.

Пріоритетні напрями вдосконалення державно-правових механізмів реалізації політики національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері мають лягти в основу державної системи думок щодо розвитку безпекової і обороноздатності України на середньострокову перспективу, сформованої на є основою оцінки безпекового середовища і має мати першочергове значення для досягнення поточних цілей забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері.

Враховуючи довгострокові цілі України щодо приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основою якої є НАТО, головним пріоритетом вважаємо підвищення якості механізмів реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України в регіон. напрямом політики визначити — отримання додаткових міжнародно-правових гарантій захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України в умовах воєнної агресії.

На сьогоднішній день Україна почала формувати нову парадигму зовнішньополітичної діяльності України в умовах триваючої військової агресії Російської Федерації на суверенній території держави, незважаючи на те, що в попередні роки принцип позаблоковості був принциповим. застосовувався і визначався головним пріоритетом зовнішньої політики України.що не передбачало участі України у військово-політичних блоках.

Всебічна зовнішньополітична діяльність вищого керівництва Української держави щодо пошуку ефективних політико-дипломатичних механізмів і рішень для підтримання миру і стабільності в регіоні в різних багатосторонніх форматах — НАТО, Європейський Союз, ООН, чітко демонструє налаштованість політичної еліти та суспільства в цілому на вирішення конфлікту на сході України виключно політико-дипломатичним шляхом.

Титанічні зусилля української влади за останні роки змінили підхід до нової зовнішньополітичної позиції України у світі, залучення до загальноєвропейської системи безпеки та поглиблення співпраці з Північноатлантичним альянсом [9, с. 34-39].

Отже, основною метою формування пріоритетних напрямів і цілей удосконалення державно-правових механізмів реалізації політики забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері наразі є визначення мінімізації загроз державному суверенітету та створення умови для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного державного кордону України, а також гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Досягти вказану ціль можливо не лише шляхом впровадження державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в усіх сферах діяльності держави, комплексного реформування системи забезпечення національної безпеки та створенням ефективного сектору безпеки і оборони України, але й через нове зовнішньополітичне позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки [12-14].

1.3. Особливості міжнародної політики забезпечення національної безпеки

Серед найважливіших державно-політичних рішень, що впливають на забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері, є:

1. У грудні 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості», зокрема щодо скасування неучасті України у військово-політичних союзах. Закон передбачає «забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного, правового та безпекового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору», а одним із принципів зовнішньої політики України визначено «використання Україною усіх можливостей міжнародної системи колективної безпеки щодо захисту свого суверенітету та територіальної цілісності, включаючи участь України у будь-яких військово-політичних союзах та існуючих системах колективної безпеки, створення нових альянсів, блоків, коаліцій з іншими державами для захисту спільних інтересів і запобіганню агресії [10, с. 28-32].

2. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», затверджене Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, яким зазначено, що в зовнішньополітичних умовах, які «не сприяють врегулюванню конфлікту на сході України», Україна може розраховувати насамперед «на власні сили та підтримку країн-членів США, ЄС і НАТО, які вважають, що збереження незалежності та територіальної цілісності України є одним із вирішальних факторів забезпечення глобальної та регіональної стабільності» [11, с. 441-445].

3. Затвердження Річної національної програми співробітництва Україна — НАТО на 2016 рік, затвердженого Указом Президента від 12 лютого 2016 року № 42/2016, яка пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності визначає "...розвиток та подальше поглиблення відносин особливого партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з дотриманням принципів, зафіксованих у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору"[8].

4. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України», затверджене Указом Президента України № 92/2016 від 03.03.2016 р. 14.01.2016, яка базується на засадах розвитку сектору безпеки і оборони України у зв'язку з інтеграцією до європейських та євроатлантичних структур безпеки, передбачає, що «розвиток і зміцнення ЄС і НАТО поглиблює пан-Європейська та міжнародна безпека в усіх її вимірах і вимагає відповідних демократичних перетворень інститутів національної безпеки.

З'ясовано, що співпраця між Україною та НАТО розпочалася на початку 1990-х років із вступом України до Ради Північноатлантичного співробітництва (1991), програми «Партнерство заради миру» (1994) та закріпилася підписанням Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 року, на основі якої було започатковано роботу Комісії Україна — НАТО, що до сих пір займається розвитком співробітництва [12, с. 186-199].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що нинішня співпраця між Україною та НАТО у сфері оборони та безпеки отримала новий поштовх завдяки прийнятим стратегічним документам у сфері національної безпеки України, програмам нарощування потенціалу та розвитку можливостей.

Висновки до першого розділу

Отже, система національної безпеки — це сукупність взаємодіючих суб'єктів забезпечення національної безпеки, сил, засобів, методів, факторів, цілеспрямованих дій, які гарантують збереження і зміцнення національних цінностей, захист і поступальний розвиток національних інтересів шляхом своєчасного виявлення, попередження, локалізації, захисту інтересів національної безпеки. нейтралізація, подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Міжнародна політика забезпечення національної безпеки — це діяльність і взаємодія держав, а також інших міжнародних організацій на міжнародному полі у сфері захисту прав та інтересів держави, які потребують захисту.

Метою забезпечення національної безпеки є відсутність загроз і небезпек або захист від них.

Для реалізації політики національної безпеки держава використовує всі наявні в її розпорядженні засоби - політичні, економічні, правові, військові, організаційні та інші, на основі яких послідовно реалізуються принципи національної безпеки з урахуванням необхідного відокремлення відповідних повноважень та забезпечення координації законодавчої діяльності органів виконавчої та судової влади.

Пріоритетні напрями вдосконалення державно-правових механізмів реалізації політики національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері мають лягти в основу державної системи думок щодо розвитку безпекової і обороноздатності України на середньострокову перспективу, сформованих на основі оцінки безпекового середовища, та мати першочергове значення для досягнення поточних цілей щодо забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері [11-15].

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА

2.1. Поняття та сутність міжнародної енергетичної безпеки.

Енергетика є однією з основних складових рівня життя людини та сталого економічного розвитку держави. Відповідно до ст. 17 «Захист суверенітету та територіальної цілісності України» Конституції держави, гарантування її економічної та інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Економічна безпека неможлива без енергетичної незалежності, адже енергетика є однією з основних складових успішного економічного розвитку.

Термін «енергетична безпека» не має чіткого тлумачення в науковій літературі. Це пояснюється головним чином тим, що одні країни світу є експортерами паливно-енергетичних ресурсів, а інші – імпортерами. Для країн-експортерів паливно-енергетичних ресурсів йдеться насамперед про підтримку стабільного попиту на ресурси, оскільки вони забезпечують значну частину свого державного бюджету, а для країн-імпортерів – насамперед про зміну цін на паливно-енергетичні ресурси, що впливає на платіжний баланс [4].

У зв'язку з неоднорідним розумінням визначення терміну «енергетична безпека», яке спричинене недостатньою розвиненістю теорії енергетичної безпеки, необхідний подальший розвиток у цій сфері.

Офіційний веб-сайт Міжнародного енергетичного агентства визначає енергетичну безпеку як безперервну фізичну доступність за ціною, прийнятною з точки зору екологічної відповідності [13].

Згідно з визначенням Всесвітньої енергетичної ради, термін «енергетична безпека» розуміється як впевненість у тому, що енергія буде доступна в кількості та якості, яких вимагають економічні умови [14].

Таким чином, влучне визначення енергетичної безпеки – це «своєчасне, повне і безперервне забезпечення паливом і енергією необхідної якості

матеріального виробництва, невиробничої сфери, населення, комунальних та інших споживачів; запобігання шкідливому впливу на довкілля; транспортування, перетворення та споживання паливно-енергетичних ресурсів в умовах сучасних ринкових відносин, тенденції та показники світового енергетичного ринку» - йдеться в постанові Кабінету Міністрів України.

«Методика розрахунку рівня економічної безпеки України», прийнята КМУ, дає таке визначення енергетичної безпеки – «це стан економіки, який забезпечує захист національних інтересів в енергетичному секторі від існуючих і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дозволяє задовольнити реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування народного господарства в режимі звичайного, надзвичайного та воєнного стану» [15].

З наведених визначень випливає, що енергетична безпека – це стан забезпеченості держави джерелами палива та енергії, надійність і доступність їх постачання.

В Енергетичній стратегії України на період до 2030 року також є влучне визначення енергетичної безпеки в сучасному розумінні – «це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого постачання джерел енергії, а також створення умов для формування та реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики» [16].

Узагальнюючи різноманітні трактування науковців щодо терміну «енергетична безпека країни», пропонуємо таке визначення: «Енергетична безпека країни – це стан суспільно-економічних формацій країни, при якому забезпечується оптимальна система забезпечення країни паливно-енергетичними ресурсами та вміння їх ефективно використовувати, що поєднує диверсифікацію джерел ресурсів, створення їх запасів, розвиток власного паливно-енергетичного комплексу та регуляторну дію у сфері ціноутворення» [17, с .53-59].

Коли йдеться про міжнародну енергетичну безпеку, то вона передбачає, перш за все, надійність постачання енергоносіїв. Крім того, через нестабільність деяких основних нафтопереробних напрямків приділяється увага диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, шляхів їх транзиту, а також недопущення енергетичного шантажу. У зв'язку із загрозою терористичних актів підвищуються вимоги до систем захисту об'єктів енергетичної інфраструктури від фізичного впливу. Екологічні фактори також стали важливим аспектом забезпечення енергетичної безпеки. Все більшого значення набуває також стан сировинної бази світової енергетики, сховищ нафти, нафтопродуктів і газу [18, с. 69-79].

Міжнародно-правове регулювання енергетичної безпеки включає вплив на складний комплекс правових норм, що створюються державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин, узгодження позицій, підписання контрактів щодо забезпечення енергетичної безпеки. Теорія міжнародного права включає такі правові норми: міжнародні конвенції (міжнародні договори); міжнародні звичаї; загальні правові принципи; судові рішення та доктрини кваліфікованих експертів з міжнародного права.

Глобальні виклики забезпечення енергетичної безпеки продиктовані виснаженням природних ресурсів, монополізацією видобутку мінеральної сировини, глобалізацією економіки держав та необхідністю забезпечення екологічної безпеки відповідно до низки міжнародних угод, таких як: Рамкова конвенція ООН, Кіотський протокол, Паризька угода тощо. Згадані міжнародні акти вимагають від держав-підписантів економного використання енергетичних ресурсів та підтримки екологічної рівноваги у світі, внаслідок чого вони змушені ратифікувати вказані угоди та імплементувати їх у власній правовій сфері [19, с. 272-276].

Можна зробити висновок, що під терміном «енергетична безпека» слід розуміти стан безпеки держави у сфері паливно-енергетичних ресурсів, надійності та доступності їх постачання, що включає диверсифікацію джерел

енергії, конкурентоспроможність та зниження монополія на джерела енергії, впровадження енергозберігаючих технологій та розвиток альтернативних джерел енергії. Міжнародно-правову безпеку енергетичної безпеки слід визначити як вплив складної сукупності правових норм, створених державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин, шляхом узгодження позицій, через підписання контрактів, спрямованих на забезпечення енергетичної безпеки, як а також вплив складного законодавства на забезпечення енергетичної безпеки, тобто стану забезпеченості держави в паливно-енергетичних ресурсах, надійності та доступності їх постачання, що передбачають диверсифікацію енергетичних джерел, конкурентоспроможність та зниження монополії на енергетичні ресурси, запровадження енергозберігаючих технологій та розвиток альтернативних джерел енергії [11-14].

2.2. Трансформація політики міжнародних організацій ЄС та НАТО з метою забезпечення енергетичної безпеки держав-членів

З плином часу слід зазначити, що ЄС та інші економічно розвинені країни почали активно займатися питаннями енергетичної безпеки після найвідомішої світової енергетичної кризи 1974 року, яка стала результатом «війни кінця світу», створивши вигідно Міжнародне енергетичне агентство Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК). Картель ОПЕК ввів ембарго на поставки нафти в ЄС і США, що призвело до падіння видобутку нафти арабськими країнами, що входять в ОПЕК, на 685 тис. тонн на добу. Збільшення видобутку країнами, що не входять до картелю, на 137 тис. тонн нафти не врятувало світову економіку від 400-відсоткового зростання цін за півроку, незважаючи на те, що загальні втрати становили лише 7% світового видобутку нафти (або близько 550 тис. тонн на добу). Зазначена ситуація суттєво вплинула на подальше становлення та розвиток міжнародного законодавства з питань

енергетичної безпеки та посилила потребу у розробці заходів щодо її забезпечення, особливо диверсифікації постачальників [20, с. 30-37].

Після припинення газопостачання через Україну у 2006 і 2009 роках енергетична складова безпеки стала дуже важливою для країн-членів НАТО. Ці кризи ненадовго призупинили велике промислове виробництво в постраждалих секторах і завдали значної економічної шкоди. Вони також підкреслили явну вразливість з боку країн НАТО, яка може бути використана проти них у майбутньому. Тому НАТО особливо зацікавлене цією проблемою і включило загрози енергетичній безпеці до переліку найважливіших [10]. Хоча НАТО є військово-політичною міжнародною організацією, розпад СРСР, розпад Організації Варшавського договору (ОВД) та інші події на міжнародній арені кінця 1980-х – початку 1990-х років докорінно змінили політичну ситуацію у світі. У зв'язку з цим з'явилися нові загрози і нові проблеми, які, на думку НАТО, може вирішити не одна інституція, але їх комплекс [21, с. 353-358].

Останнім часом НАТО відступає від питання виключного захисту інфраструктурних об'єктів і приділяє увагу ширшому спектру питань енергетичної безпеки. У зв'язку з цим Альянс визначив три основні пріоритети, пов'язані з енергетичною безпекою. Перший – підвищити стратегічну обізнаність союзників щодо наслідків розвитку енергетики для безпеки. Для цього у 2010 році було створено підрозділ енергетичної безпеки у відділі нових викликів безпеці в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, а також центр передового досвіду в Литві в 2012 році. Союзники консультуються між собою та з державами-партнерами, обмінюються розвідданими та отримують поради від відповідних міжнародних організацій у цій сфері [22, с. 229-245].

По-друге, це підтримка захисту критичної енергетичної інфраструктури, включаючи танкери та енергетичні об'єкти на морі. Така інфраструктура надзвичайно вразлива до нападів ворожих держав. Тому, навіть якщо це може бути національною відповідальністю, НАТО намагається приділяти більше уваги захисту енергетичної інфраструктури.

По-третє, НАТО надає пріоритет підвищення енергоефективності в армії. Зменшивши споживання енергії військовими транспортними засобами та базами дислокації, союзники сподіваються зменшити залежність енергетичного сектору від обсягів енергопостачання. Для цього передбачається створення єдиних військових стандартів енергоефективних технологій [23, с. 214-221].

Сучасні виклики, у тому числі й у сфері енергетики, вимагають корекції діяльності НАТО з метою забезпечення стану безпеки в галузях, які суттєво впливають на рівень обороноздатності держав-членів. Це означає, що саме зараз відбувається трансформація політики безпеки міжнародних організацій, яка включає переорієнтацію (або доповнення) цілей їх діяльності, розширення набору методів і розвиток відповідної правової регламентації. Якщо раніше, говорячи про глобальну безпеку, думали лише про військово-політичну безпеку, то сьогодні вона включає також продовольчу, кліматичну, космічну, енергетичну, політичну та інформаційну безпеку [24, с. 224-242].

Крім того, викликає занепокоєння недостатня диверсифікація джерел енергопостачання. Таким чином, Росія продовжує залишатися основним постачальником газу в Європу, особливо для низки європейських членів НАТО: Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Польща, Румунія та Словаччина отримують від 75 - 100 % природного газу з Росії. Шість із цих країн також отримують більше 50 % імпорту нафти з Росії. Для зміцнення своїх позицій у Європі Російська Федерація використовує енергетичну та інформаційну «зброю», намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію в європейських державах, розпалює довготривалі конфлікти та нарощує військову присутність у Східній Європі [25, с. 26-34].

Питання енергетичної безпеки України особливо загострилося з початком російських гібридних дій проти нашої країни, що змусило владу поглянути на питання енергетичної безпеки принципово по-новому. Енергетична реформа спрямована на гармонізацію національного законодавства із законодавством, нормами та стандартами ЄС, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Завершення імплементації європейського

законодавства, запровадження європейських стандартів сприятиме не лише прискоренню позитивних перетворень в енергетиці. Це допоможе розкрити значний потенціал у нових сегментах енергетичної галузі, таких як відновлювана енергетика. І в сукупності всі ці кроки сприятимуть зміцненню енергетичної незалежності нашої держави [26, с. 37-53].

Проаналізовано існуючі загрози енергетичній безпеці ЄС та НАТО, серед яких наголошено на прямій залежності від постачання енергоносіїв, які можуть бути використані проти них у майбутньому, ненадійності виробників енергії та вразливості критичної інфраструктури, включаючи танкери та морське енергетичне обладнання, використання енергетичного сектору як зброї окремими державами для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей [27, с. 48-54].

І непрямі – внаслідок скорочення викидів CO₂ європейськими країнами та заміни вуглецевого палива екологічно чистою енергією очікується погіршення економічного стану експортерів нафти та газу: у деяких із них соціальні заворушення, політичні можливі кризи аж до розпаду держави. Це може призвести до міграційних хвиль до Європи чи США. Політика окремих держав, особливо якщо вони стають притулком для терористів, може стати більш агресивною [28, с. 313-318].

Тому, енергетична безпека, яка є важливою частиною сучасних міжнародних відносин, є лейтмотивом багатьох протиріч і змагань акторів за доступ до зовнішніх енергетичних ринків. Енергетичний фактор є не лише рушійною силою міжнародних процесів, а й джерелом додаткової напруги. Крім того, енергетична безпека залишається одним із головних стратегічних факторів військової промисловості з початку ХХ століття. Зазначені вище ризики показують, що це стало головним і дедалі важливішим викликом для НАТО в епоху гібридної війни. Зараз зрозуміло, що існує конфлікт інтересів між країнами з потужним енергетичним сектором (Німеччина, Франція, Італія та Іспанія) та країнами зі слабким енергетичним сектором.

Таким чином, енергетична безпека є частиною національної безпеки і включає стале забезпечення держави (її внутрішніх і зовнішніх споживачів) усіма необхідними та екологічно безпечними ресурсами. Боротьба за ресурси передбачає військову напруженість аж до гострої стадії бойових дій, внаслідок чого екологічна ситуація постійно погіршується, тому питання мирного вирішення міжнародних суперечок є особливо актуальним.

Висновки до другого розділу

Отже, термін «енергетична безпека» не має чіткого тлумачення в науковій літературі. Це пояснюється головним чином тим, що одні країни світу є експортерами паливно-енергетичних ресурсів, а інші – імпортерами.

Згідно з визначенням Всесвітньої енергетичної ради, термін «енергетична безпека» означає впевненість у тому, що енергія буде доступна в кількості та якості, яких вимагають економічні умови.

Коли йдеться про міжнародну енергетичну безпеку, то вона передбачає, перш за все, надійність постачання енергоносіїв. Крім того, через нестабільність деяких основних нафтопереробних напрямків приділяється увага диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, шляхів їх транзиту, а також недопущення енергетичного шантажу.

Міжнародно-правову основу енергетичної безпеки слід визначити як вплив складної сукупності правових норм, створених державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин, шляхом узгодження позицій, через підписання контрактів, спрямованих на забезпечення енергетичної безпеки, як а також вплив складного законодавства на забезпечення енергетичної безпеки. тобто стан безпеки держави у сфері паливно-енергетичних ресурсів, надійність і доступність їх постачання, що включає диверсифікацію джерел енергії, конкурентоспроможність і зниження монополії на джерела енергії, впровадження енергозберігаючих технологій та розвиток альтернативних джерел енергії.

Енергетична безпека є частиною національної безпеки і включає стале забезпечення держави (її внутрішніх і зовнішніх споживачів) усіма необхідними та екологічно безпечними ресурсами. Боротьба за ресурси передбачає військову напруженість аж до гострої стадії бойових дій, внаслідок чого екологічна ситуація постійно погіршується, тому питання мирного вирішення міжнародних суперечок є особливо актуальним.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Напрями вдосконалення міжнародної політики забезпечення безпеки особистості

Міжнародна та національна безпека розвивається під впливом багатьох факторів, що особливо помітно в епоху глобалізаційних процесів. Це підтверджує необхідність вдосконалення правової системи регулювання окреслених процесів в сучасних умовах.

Міжнародна ситуація XXI століття підтверджує важливість питань безпеки людини, розвитку особистості, роботи, харчування, екологічної безпеки та захисту людей від урядів. Сутність національної безпеки (захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз) полягає в комплексному рівноправному поєднанні її цілей, функціонуванні цивілізованих гарантій і механізмів їх надійного захисту [29, с. 126-138].

Зміни, що відбулися в міжнародній системі на порозі третього тисячоліття, актуалізували проблему формування та реалізації нової системи міжнародної безпеки. Міжнародно-правові аспекти становлення та розвитку нової системи європейської безпеки як у загальнотеоретичному контексті, так і в розрізі окремих аспектів зазначеної тематики є предметом сучасних наукових досліджень [30, с. 57-62].

Національна безпека та права людини є категоріями, які перебувають у діалектичному відношенні, яке дивним чином включає як єдність, так і протилежність. З одного боку, права людини, реалізація яких включає свободу дій, можуть бути обмежені з огляду на вимоги національної безпеки, суспільних інтересів, громадського порядку, територіальної цілісності (наприклад, право на свободу вираження поглядів, де свобода заходів щодо

захисту національної безпеки відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини). З іншого боку, національна безпека спрямована на створення режиму належного та ефективного застосування суб'єктивних прав кожного окремого громадянина і народу в цілому. Усвідомлення іншого ґрунтується на що права і свободи особи виступають сьогодні одним із найважливіших об'єктів політики національної безпеки, виокремлюючи цілісну систему національної безпеки особи [31, с. 43-53].

Лише наприкінці ХХ століття людство усвідомило, що міжнародна безпека стає все більш вирішальною і може бути забезпечена не військовими засобами, а насамперед політико-правовими засобами. Змінюється характер глобальних проблем, що постають перед людством, особливо енергетичних, продовольчих, сировинних, демографічних, екологічних, вирішення яких залежить від спільних зусиль усіх країн світу. Усе це ще раз підтверджує нерозривний зв'язок безпеки кожної окремої держави, що дозволяє концептуально підійти до визначення права міжнародної безпеки [32, с. 29].

Тому, глобалізаційні процеси формування багатополярного світу трансформують уявлення про національну безпеку, згідно з яким вона є частиною системи вищого рівня. У рамках аналізу предмета безпеки виділяють чотири основні підходи: національна безпека; міжнародна безпека (забезпечує зв'язок безпеки однієї держави з безпекою інших держав); регіональна безпека (відноситься до конкретних географічних регіонів); глобальна безпека (має комплексний характер, оскільки крім військової безпеки включає захист прав громадян, навколишнього середовища тощо). Сьогодні перед людством постали загрози нового типу, які доводять неефективність існуючої системи колективної безпеки. У сучасних умовах вже недостатньо визначати національну безпеку як здатність держави захищатися від зовнішніх джерел загрози власному існуванню. Забезпечення національної безпеки не залежить лише від внутрішніх факторів. Вона діалектично пов'язана з міжнародною безпекою як гарантією збереження і зміцнення загального миру.

3.2. Напрями вдосконалення міжнародної політики безпеки суспільства

Європейська концепція енергетичної безпеки базується на категоріях доступності та прийняттого рівня цін на енергоресурси. Елементами гарантування енергетичної безпеки також є безпека постачання (наявність необхідної кількості енергоресурсів та інфраструктури для їх постачання) та безпека споживання (енергоефективність, екологічна безпека тощо).

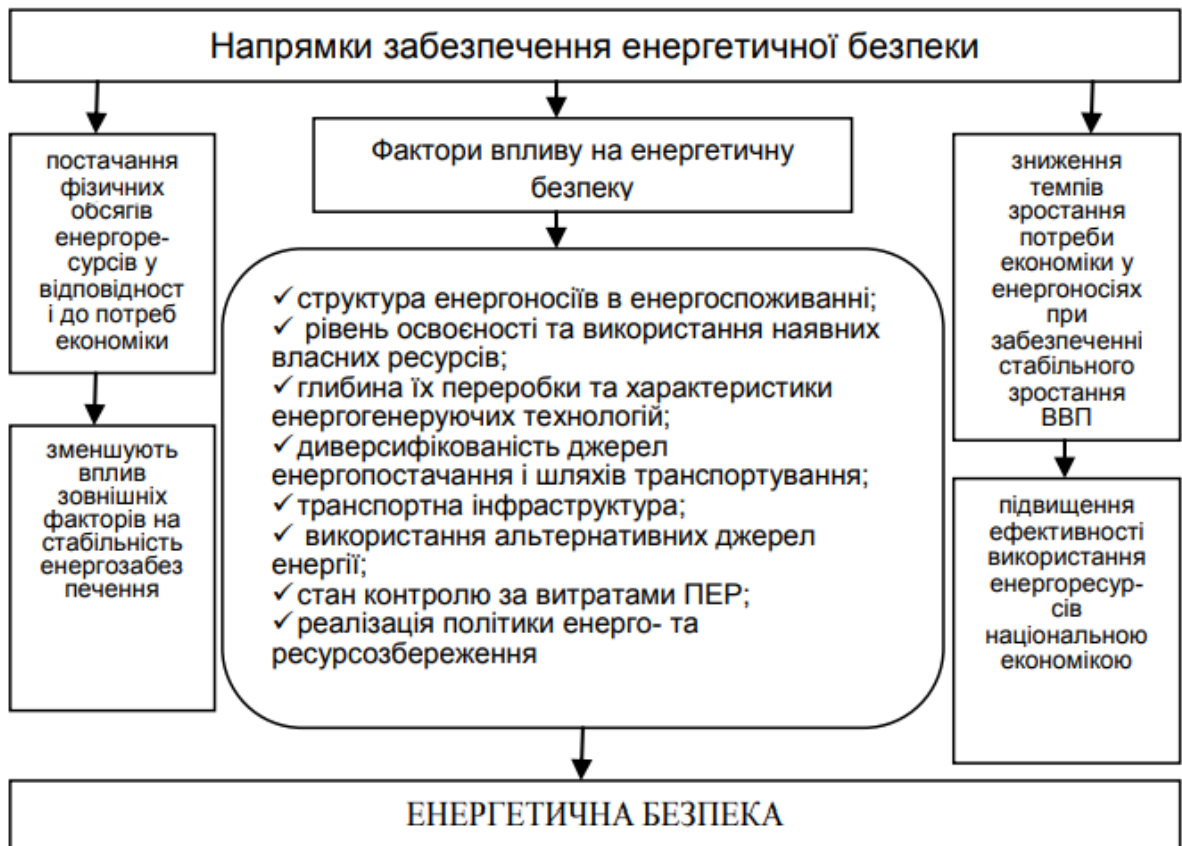
Ця концепція більше підходить для українських реалій, ніж існуюча, яка побудована на системі загроз та інтересів і запозичена із законодавчого досвіду РФ. Для України є доцільним прийняття європейської концепції енергетичної безпеки та відповідного законодавства, оскільки такий підхід відповідає завданням євроінтеграції та змісту енергетичної безпеки України як країни-імпортера енергоносіїв, а водночас дає можливість створення ефективних методів оцінки рівня енергетичної безпеки та характеру і рівня загроз у цій сфері [33, с.208-214].

Поточна політика енергетичної безпеки ЄС охоплює три сфери: енергетична безпека (доступність та інфраструктура); конкуренція (внутрішній ринок і доступ); екологія (стійкість до зміни клімату), що визначає зміст законодавства. Енергетична безпека також відповідає за головну складову енергетичної безпеки – безпеку постачання та економічну конкуренцію, а екологічність – за допоміжну – безпеку споживання. Також можна виділити внутрішній і зовнішній напрямки політики енергетичної безпеки ЄС. Безпека постачання здебільшого реалізується ззовні, а безпека споживання реалізується всередині. Усі елементи цієї політики – щодо реалізації та спрямованості – перебувають у постійному зв'язку та взаємодії [34, с. 115-121].

Гарантування енергетичної безпеки в сучасному розумінні – це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами економіки та соціальної сфери країни, а також створення умов для створення та реалізації

політика захисту національних інтересів у сфері енергетики, що є відображенням ресурсного підходу [2].

Виходячи із переліченого вище, сформуємо погляд на енергетичну безпеку через призму напрямів її забезпечення (Рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрями забезпечення енергетичної безпеки

Ці напрями також сприяють зміцненню енергетичної безпеки держави. Кожен із зазначених напрямів має свої пріоритети [35, с. 7-12].

Отже, враховуючи, що забезпечення енергетичної безпеки є базовою потребою, важливим завданням кожної держави є поєднання та розвиток таких складових: розвиток паливно-енергетичного комплексу; забезпечення потреб економіки та населення в енергетичних ресурсах з урахуванням екологічних аспектів, захист національних інтересів [5].

3.3. Особливості вдосконалення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави

Наразі в Міністерстві енергетики України відсутні налагоджені механізми чіткого контролю та координації питань енергетичної безпеки. Основна проблема полягає в тому, що концепція її забезпечення виходить за рамки безперервного постачання енергоресурсів для потреб економіки, перед світовою спільнотою постають принципово нові проблеми, які вимагають зміни традиційних підходів до питання забезпечення енергетичної безпеки країни [36, с. 68-72].

З точки зору державного управління, забезпечення енергетичної безпеки має здійснюватися у зв'язку з економічними, екологічними та соціальними факторами, оскільки енергетична безпека визначається ступенем захищеності паливно-енергетичного комплексу та енергетичних систем від загроз, здатних дестабілізувати безперервне забезпечення паливно-енергетичними ресурсами населення та економічно складної країни, підриваючи тим самим її економічний і соціальний розвиток.

При побудові системи управління енергетичною безпекою слід враховувати, що енергетична безпека не тільки залежить від вищезазначених факторів, які на неї впливають, та їх зміни, але також може прямо чи опосередковано впливати на ці фактори для досягнення необхідних значень та підвищити їх рівень.

Основними цілями забезпечення енергетичної безпеки в державі є:

–надійне забезпечення енергоресурсами потреб народного господарства та населення в об'єктивно необхідних обсягах;

–надійне та ефективне функціонування та розвиток галузей і підприємств паливно-енергетичного комплексу;

–забезпечення соціальної спрямованості енергетичної політики на державному рівні щодо забезпечення населення та працівників енергією;

–зменшення шкідливого впливу діяльності об’єктів енергетичного комплексу на довкілля та населення відповідно до вітчизняних та міжнародних вимог [37, с. 143-148].

Основні принципи діяльності суб’єктів енергетичної безпеки у сфері енергетики:

–пріоритет прав людини та принципів верховенства права;

–збалансованість інтересів особи, суспільства, національної економіки та держави, їх взаємна відповідальність та адекватність заходів щодо захисту їхніх інтересів від реальних і потенційних загроз в енергетиці;

–пріоритет вітчизняних цінностей у сфері енергетики та суміжних сферах [38, с. 115-115].

Першочерговим завданням забезпечення енергетичної безпеки є моніторинг та оцінка рівня загрози інтересам держави за допомогою багатовимірних, системних та інших методів та прогнозування розвитку ситуацій з метою управління ними шляхом своєчасного вжиття заходів.

Основні механізми державного управління забезпеченням енергетичної безпеки в умовах стабільної економіки держави можна структурувати таким чином:

1. Розробка, прийняття та контроль за дотриманням стандартів у сфері енергопостачання та енергоспоживання.

2. Здійснення активного економічного регулювання, стимулювання та підтримки діяльності у сфері енергетичної безпеки підприємств.

3. Координаційно-контрольні функції у цій сфері - моніторинг, прогнозування та аналіз ситуації, створення стратегічних та державних програм, експертиза, контроль та надання ліцензій.

4. Адміністративне управління господарською діяльністю в надзвичайних умовах.

5. Створення та забезпечення функціонування організаційних структур для виконання вищезазначених функцій, а також керівництво інституційними змінами у відповідному секторі економіки, сфері діяльності [39, с. 110-131].

На нашу думку, розробка та прийняття енергетичної стратегії України до 2030 року з перспективою бачення до 2050 року сприятиме забезпеченню енергетичної безпеки, а також досягненню потрібного балансу «економіка – енергія – екологія». Разом з тим, враховуючи те, що енергетичний комплекс країни відіграє важливу роль в економіці країни і за роки реформ його роль ще більше зростає, енергетична стратегія має входити в ієрархію системи документи державного планування [40, с. 173-186].

Тому, ми бачимо, що енергетична безпека України є однією з найважливіших складових національної безпеки, а також необхідною умовою існування та розвитку держави. Основною загрозою сучасному стану енергетичної безпеки є надмірна залежність від зовнішніх монопольних поставок природного газу, нафти, ядерного палива, виробничого обладнання, матеріалів і послуг для паливноенергетичного комплексу. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є створення ефективних механізмів досягнення енергетичної безпеки країни шляхом попередження та уникнення загроз дефіциту забезпечення енергетичних потреб економічно доступними паливно-енергетичними джерелами належної якості за звичайних умов і в надзвичайних ситуаціях.

Висновки до третього розділу

Отже, усвідомлення національної безпеки ґрунтується на тому, що права і свободи особистості сьогодні є одним із найважливіших об'єктів політики національної безпеки, що виокремлює цілісну систему національної безпеки людини. Змінюється характер глобальних проблем, що постають перед людством, особливо енергетичних, продовольчих, сировинних, демографічних, екологічних, вирішення яких залежить від спільних зусиль усіх країн світу.

Європейська концепція енергетичної безпеки базується на категоріях доступності та прийняттого рівня цін на енергоресурси. Елементами гарантування енергетичної безпеки також є безпека постачання (наявність

необхідної кількості енергоресурсів та інфраструктури для їх постачання) та безпека споживання (енергоефективність, екологічна безпека тощо).

Враховуючи те, що забезпечення енергетичної безпеки є базовою потребою, важливим завданням кожної держави є взаємозв'язок і розвиток таких складових: розвиток паливно-енергетичного комплексу; забезпечення потреб економіки та населення в енергетичних ресурсах з урахуванням екологічних аспектів, захист національних інтересів.

З точки зору державного управління, забезпечення енергетичної безпеки має здійснюватися у зв'язку з економічними, екологічними та соціальними факторами, оскільки енергетична безпека визначається ступенем захищеності паливно-енергетичного комплексу та енергетичних систем від загроз, здатних дестабілізувати безперервне забезпечення паливно-енергетичними ресурсами населення та економічно складної країни, підриваючи тим самим її економічний і соціальний розвиток.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити ряд висновків:

1. Система забезпечення національної безпеки – це сукупність взаємодіючих суб'єктів національної безпеки, сил, засобів, методів, факторів, цілеспрямованих дій, які гарантують збереження та зміцнення національних цінностей, захист і поступальний розвиток національних інтересів шляхом раннього виявлення, запобігання, локалізації, нейтралізації та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз, а також забезпечення ефективного функціонування самої системи національної безпеки та її складових.

Міжнародна політика забезпечення національної безпеки — це діяльність і взаємодія держав, а також інших міжнародних організацій на міжнародному полі у сфері захисту прав та інтересів держави, які потребують захисту.

2. Головною метою політики національної безпеки є формування зовнішнього середовища, яке має сприяти внутрішньому розвитку країни. Кінцевою умовою її досягнення є збереження миру, мирне вирішення всіх міжнародних проблем і конфліктів.

3. З'ясовано, що співпраця між Україною та НАТО розпочалася на початку 1990-х років із вступом України до Ради Північноатлантичного співробітництва (1991), програми «Партнерство заради миру» (1994) та закріпилася підписанням Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 року, на основі якої було започатковано роботу Комісії Україна — НАТО, що до сих пір займається розвитком співробітництва.

4. Під терміном «енергетична безпека» слід розуміти стан безпеки держави у сфері паливно-енергетичних ресурсів, надійності та доступності їх постачання, що включає диверсифікацію джерел енергії, конкурентоспроможність та зниження монополія на джерела енергії,

впровадження енергозберігаючих технологій та розвиток альтернативних джерел енергії.

5. Сучасні виклики, у тому числі й у сфері енергетики, вимагають корекції діяльності НАТО з метою забезпечення стану безпеки в галузях, які суттєво впливають на рівень обороноздатності держав-членів. Це означає, що саме зараз відбувається трансформація політики безпеки міжнародних організацій, яка включає переорієнтацію (або доповнення) цілей їх діяльності, розширення набору методів і розвиток відповідної правової регламентації. Якщо раніше, говорячи про глобальну безпеку, думали лише про військово-політичну безпеку, то сьогодні вона включає також продовольчу, кліматичну, космічну, енергетичну, політичну та інформаційну безпеку.

6. Міжнародна ситуація XXI століття підтверджує важливість питань безпеки людини, розвитку особистості, роботи, харчування, екологічної безпеки та захисту людей від урядів. Сутність національної безпеки полягає в комплексному рівноправному поєднанні її цілей, функціонуванні цивілізованих гарантій і механізмів їх надійного захисту. Змінюється характер глобальних проблем, що постають перед людством, особливо енергетичних, продовольчих, сировинних, демографічних, екологічних, вирішення яких залежить від спільних зусиль усіх країн світу.

7. Враховуючи те, що забезпечення енергетичної безпеки є базовою потребою, важливим завданням кожної держави є взаємозв'язок і розвиток таких складових: розвиток паливно-енергетичного комплексу; забезпечення потреб економіки та населення в енергетичних ресурсах з урахуванням екологічних аспектів, захист національних інтересів.

8. Основними цілями забезпечення енергетичної безпеки в державі є:

– надійне забезпечення енергоресурсами потреб народного господарства та населення в об'єктивно необхідних обсягах;

– надійне та ефективне функціонування та розвиток галузей і підприємств паливно-енергетичного комплексу;

–забезпечення соціальної спрямованості енергетичної політики на державному рівні щодо забезпечення населення та працівників енергією;

–зменшення шкідливого впливу обладнання енергетичного комплексу на навколишнє природне середовище та населення відповідно до вітчизняних та міжнародних вимог.

Основною загрозою сучасному стану енергетичної безпеки є надмірна залежність від зовнішніх монопольних поставок природного газу, нафти, ядерного палива, виробничого обладнання, матеріалів і послуг для ПЕК.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у створенні ефективних механізмів досягнення енергетичної безпеки країни шляхом попередження та уникнення загроз дефіциту енергетичних потреб економічно доступними паливно-енергетичними джерелами належної якості за звичайних умов і в надзвичайних ситуаціях, а також від загрози порушення стабільності поставок паливно-енергетичних джерел і з мінімальним негативним впливом на довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко В. І., Є. Б. Смірнов, О. О. Астахов. Шляхи формування системи забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. №2. С. 3-8.
2. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5264.html>
3. Тімкін І. Ф., Н. Є. Новікова. Структурно-функціональна характеристика системи забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного права*. 2016. № 4. С. 64.
4. Шевченко М. М., О. С. Зозуля. Системи забезпечення національної безпеки адаптивного та креативного типів: порівняльний аналіз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №16. С. 125-129.
5. Іжнін І. Проблеми транскордонної безпеки у світі, що змінюється Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції // Упор. Р. Вовк, О. Кучик. (14 квітня 2016 р., м. Львів). Львів, факультет міжнародних відносин ЛНУ ім.І.Франка, 2016. 89 с.
6. Сіцінський Н. А. Пріоритетні напрями та державно-правові механізми реалізації політики забезпечення національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №19. С. 77-82.
7. Суходоля О. М. Проблеми визначення сфери регулювання енергетичної безпеки. *Стратегічні пріоритети*. 2019. №1. С. 5-17.
8. Шипілова Л. М., Р. Р. Марутян. Аналітичні засоби стратегічного планування забезпечення національної безпеки в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2017. №2 С. 88-104.

9. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1. С. 34-39.
10. Домбровська С.М. Механізм забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. Наукові праці: *Науково-методичний журнал*. Державне управління. Миколаїв : Вид. ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 242. Т. 254. С. 28–32.
11. Юрченко А. Ю. Особливості формування політики забезпечення економічної безпеки: перспективи для України в контексті міжнародного досвіду. *Економіка і суспільство*. 2016. №2. С. 441-445.
12. Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. *Університетські наукові записки*. 2018. №1. С. 186-199.
13. Міжнародне енергетичне агентство. URL: http://www.iea.org/subjectetcqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103.
14. Сайт світової енергетичної ради. URL: http://www.worldenergy.org/document/ethiopia_june_30_v_gbeddy_security.pdf.
15. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України № 60 від 2 березня 2007 р. URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980
16. Нова енергетична стратегія України до 2020 р. «НЕС – 2020». URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245032412>
17. Шевчук Я. В. Сутність та концептуальні основи енергетичної безпеки України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. №4.40. С. 53-59.
18. Остудімов Б. А. Доктринальні джерела дослідження енергетичної безпеки. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка*. 2021. №1.93. С. 69-79.
19. Манжул І. В. Визначення поняття енергетична безпека зарубіжними авторами. *Часопис Київського університету права*. 2015. №2. С. 272-276.

20. Труш О.О. Історико-правові засади європейської політики безпеки й оборони. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 3. С. 30-37.
21. Кононенко В.П., Новікова Л.В. Політика міжнародних організацій з питань інформаційної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2021. № 65. Т. 1. С. 353-358.
22. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Процесуальна реалізація гарантій безпеки України та захисту її інтересів. *Право України*. 2021. № 1. С. 229-245.
23. Кононенко В.П., Новікова Л.В. Вплив регіональних збройних конфліктів на міжнародну екологічну безпеку. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 24. С. 214-221.
24. Фоменко С. В. Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС: від національних інтересів до спільних цінностей. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 224-242
25. Нікіпелова Є.М. Генеза державної політики національної безпеки в Україні в контексті формування системи колективної безпеки в Європі. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ*. 2018. Вип. 2 (37). С. 26–34.
26. Дем'янчук Ю. На шляху до НАТО: сучасні виклики та перспективи реалізації політики безпеки *Вісник Львівського університету*. Серія: Міжнародні відносини. 2019. Вип. 46. С. 37-53.
27. Пошедін О.І. Нове життя Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія : Державне управління. 2017. № 2. С. 48-54.
28. Кононенко В. П., Л. В. Новікова, І. М. Харченко. Трансформація політики міжнародних організацій ЄС та НАТО з метою забезпечення енергетичної безпеки держав-членів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. №67. С. 313-318.

29. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *National and International Security in the Context of Human Rights in Today's Conditions. Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2016. № 2 (12). С. 126-138.
30. Коптієва О. О. Безпека людини як концепція міжнародного права. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2014. №6 С. 57-62.
31. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *4№2*. С. 43-53.
32. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. №1. С. 29-36.
33. Білоцький С. Д. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин у сфері екологічно-орієнтованої енергетики: монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 546 с.
34. Грабович Т. А. Значення проблем енергозабезпечення в міжнародноправових відносинах. *4 2015*. Вип. 54. С. 115–121.
35. Грабович Т. А. Правові основи формування сучасної структури енергетичної безпеки ЄС. *Митна справа*. 2015. № 3. С. 7–12.
36. Манжул І.В. Загрози енергетичній безпеці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 4. Т. 1. С. 68–72.
37. Виноградов В. В. Економічна детермінанта як фактор розвитку енергоринку України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 143- 148.
38. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №11. С. 111-115.
39. Лір В. Е. Енергонезалежність України: досягнення та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. №2. С. 110-131.
40. Мильніченко С. М. Вдосконалення концепції ефективного використання енергетичних ресурсів регіону в контексті сталого розвитку. Київ: Кондор. Київ: Кондор, 2016. С. 173-186.